

Podrijetlo djeteta

Vugrinović, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:192521>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet u Zagrebu

Studijski centar za javnu upravu i javne financije

Stručni studij javne uprave

Katedra za obiteljsko pravo

Martina Vugrinović

PODRIJETLO DJETETA

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Barbara Preložnjak

Zagreb, siječanj 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Martina Vugrinović pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljen način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima od onih navedenih u radu.

Martina Vugrinović

SAŽETAK

Podrijetlo djeteta igra ključnu ulogu u uspostavljanju obiteljskog života. U ovom se radu razmatra utvrđivanje podrijetla djeteta od majke i oca putem presumpcije majčinstva/očinstva, priznavanja majčinstva/očinstva te utvrđivanja majčinstva i očinstva sudskom presudom. Posebna pozornost pridaje se i majčinstvu i očinstvu djeteta začetog medicinski pomognutom oplodnjom kao specifičnom situacijom s kojom se pravni sustav treba nositi na nešto drugačiji način. S druge strane, po pitanju utvrđivanja podrijetla djeteta ne treba zanemariti i postupke osporavanja očinstva i majčinstva (bračnog i izvanbračnog) s obzirom na njihovu „korektivnu“ funkciju. Svi navedeni postupci imaju širok spektar pravnih učinaka koji uključuju prava i obaveze roditelja, prava djeteta te obiteljski pravni status.

Ključne riječi: podrijetlo djeteta, majčinstvo, očinstvo, utvrđivanje, osporavanje

SUMMARY

The origin of a child plays a crucial role in establishing family life. This paper examines the determination of a child's origin from the mother and father through the presumption of maternity/paternity, acknowledgment of maternity/paternity, and the determination of maternity and paternity by court judgment. Special attention is given to the maternity and paternity of a child conceived through assisted reproductive technologies as a specific situation that the legal system needs to address in a somewhat different manner. On the other hand, concerning the determination of a child's origin, the procedures for challenging paternity and maternity (both marital and extramarital) should not be disregarded due to their "corrective" function. All the mentioned procedures have a wide range of legal effects, including the rights and obligations of parents, the rights of the child and the family legal status.

Keywords: child origin, maternity, paternity, establishment, challenging

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PODRIJETLO DJETETA KAO PRETPOSTAVKA OBITELJSKOG ŽIVOTA.....	2
3. UTVRĐIVANJE MAJČINSTVA.....	3
3.1. Presumpcija majčinstva.....	3
3.2. Priznanje majčinstva	4
3.3. Utvrdjivanje majčinstva sudskom presudom	5
4. UTVRĐIVANJE OČINSTVA	6
4.1. Presumirano (bračno) očinstvo	6
4.2. Utvrdjivanje očinstva izvanbračno rođenog djeteta	6
4.3. Utvrdjivanje očinstva sudskom presudom	9
5. MAJČINSTVO I OČINSTVO DJETETA ZAČETOG MEDICINSKI POMOGNUTOM OPLODNJOM.....	11
6. OSPORAVANJE MAJČINSTVA.....	13
7. OSPORAVANJE OČINSTVA.....	14
7.1. Osporavanje bračnog očinstva	14
7.2. Osporavanje izvanbračnog očinstva.....	15
8. PRAVNI UČINCI UTVRĐIVANJA MAJČINSTVA I OČINSTVA.....	16
9. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	19
10. LITERATURA	21

1. UVOD

Podrijetlo djeteta predstavlja izuzetno važan aspekt obiteljskog života postavljajući osnovu identiteta, prava i odgovornosti unutar društva. Proces utvrđivanja majčinstva i očinstva predstavlja ključnu kariku u osiguravanju pravnih i emocionalnih temelja djetetova odrastanja. Ovaj završni rad istražuje različite aspekte podrijetla djeteta fokusirajući se na pretpostavke obiteljskog života, postupke utvrđivanja majčinstva i očinstva te pravne posljedice koje proizlaze iz tih postupaka. U nastavku rada će se stoga analizirati podrijetlo djeteta kao temelj obiteljskog života istražujući važnost roditeljstva u kontekstu oblikovanja identiteta i odgovornosti unutar obitelji kao i detaljno razmatrati postupci utvrđivanja majčinstva i očinstva. Presumpcija majčinstva, sudski postupci te presumirano i izvanbračno očinstvo predstavljaju ključne elemente ove analize. Nadalje, bavit će se osporavanjem majčinstva i očinstva razmatrajući situacije u kojima strane mogu izazvati pravne izazove kako bi osporile biološko ili pravno roditeljstvo. Osporavanje bračnog i izvanbračnog očinstva posebno se istražuje u svjetlu promjena u društvenim normama i pravnim standardima. U konačnici će se istraživati pravni učinci utvrđivanja majčinstva i očinstva analizirajući kako ove odluke utječu na prava i obveze roditelja, ali i na samu dinamiku obitelji. Posljedice takvih odluka često imaju dugoročne posljedice na živote svih uključenih strana. U zaključku će se sumirati svi ključni nalazi i istaknuti implikacije koje ova pitanja imaju na šire društveno i pravno područje. Podrijetlo djeteta kao predmet pravne analize i zaštite postavlja temelje za bolje razumijevanje dinamike suvremenih obitelji i pruža smjernice za unapređenje relevantnih pravnih regulativa.

2. PODRIJETLO DJETETA KAO PRETPOSTAVKA OBITELJSKOG ŽIVOTA

Podrijetlo djeteta predstavlja ključni element u formiranju temelja obiteljskog života određujući identitet i odnose unutar obitelji. Iz psihološke perspektive, proces utvrđivanja podrijetla djeteta važan je u emocionalnom razvoju djeteta te razvoju njegova identiteta. Pravni položaj djece u odnosima s roditeljima određen je biološkom i društvenom činjenicom. Biološka se odnosi na rođenje i potjecanje djeteta od oca i majke, a društvena na interes društva da takvim odnosima prida pravno značenje sa svim onim pravima i dužnostima namijenjenim subjektima takvih odnosa.¹ Time se, dakle, određuje i pravni položaj djece u obitelji. Ključna pravna osnova koja regulira područje obitelji te jasno postavlja temelje za razumijevanje uloge podrijetla djeteta u obiteljskom kontekstu jest Obiteljski zakon (u daljnjem tekstu ObZ). Njime se prema „uređuju brak, izvanbračna zajednica žene i muškarca, odnosi roditelja i djece, posvojenje, skrbništvo, uzdržavanje, obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija te postupci u vezi s obiteljskim odnosima i skrbništvom“² zbog čega upravo predstavlja osnovicu za razmatranje navedene tematike. U skladu sa spomenutim zakonom, naglašena je važnost majčinstva kao osnovnog elementa djetetova podrijetla, definirajući majčinstvo kao biološko i pravno vezivanje majke s djetetom. U tom smislu možemo istaknuti kako je „djetetova majka žena koja ga je rodila“.³ Ovakva postavka uključuje kako rođenje uvjetovano prirodnim procesom oplodnje, tako i ono uvjetovano umjetnom oplodnjom. S druge strane, ovaj zakon pruža okvir za pretpostavke očinstva, s posebnim naglaskom na bračnom očinstvu. „Djetetovim ocem smatra se majčin muž ako je dijete rođeno za vrijeme trajanja braka ili u razdoblju do 300 dana od prestanka braka“.⁴ Ovaj zakonski okvir ne samo da pruža pravne smjernice već i odražava društvene norme i vrijednosti koje čine osnovu obiteljskog života u Republici Hrvatskoj. Kako bi se osigurala stabilnost i pravna jasnoća, naglasak se stavlja na bračnu zajednicu koja nosi posebnu težinu i odražava društvenu vrijednost braka kao temelja obitelji. Svim odredbama stavlja se naglasak na dobrobit djeteta podržavajući njegovu društvenu integraciju. Pravni se koncepti podrijetla djeteta, dakle prožimaju s društvenim i kulturnim kontekstom, postavljajući temelje za daljnje analize postupaka utvrđivanja majčinstva i očinstva u nadolazećim poglavljima ovog rada.

¹ Hrabar, Dubravka (ur.) et al., Obiteljsko pravo, Zagreb, Narodne novine, 2021, str. 111-174.

² Čl. 1., Obiteljski zakon, pročišćeni tekst, Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23.

³ Čl. 58a, ObZ 2023.

⁴ Čl. 61., ObZ 2023.

3. UTVRĐIVANJE MAJČINSTVA

Kao što je već spomenuto u prethodnom poglavlju, Obiteljski zakon Republike Hrvatske daje nam pravni okvir i za utvrđivanje majčinstva. U njemu je naglašen biološki aspekt majčinstva koji postavlja temelj za pravno definiranje odnosa majke i djeteta. U ovom ćemo se poglavlju detaljnije dotaknuti samog utvrđivanja majčinstva iako ono najčešće nije sporno. Konkretno, dotaknut ćemo se presumpcije majčinstva, utvrđivanja majčinstva sudskom odlukom te priznanja majčinstva koji čine tri načina utvrđivanja majčinstva.

3.1. Presumpcija majčinstva

S pravnog je gledišta majčinstvo zapravo pravni odnos koji nastaje između djeteta i žene koja je u maticu rođenih upisana kao njegova majka. Presumpcija majčinstva o kojoj govorimo zapravo je pravni koncept koji pretpostavlja određenu žensku osobu biološkom majkom djeteta bez potrebe za dodatnim dokazima. Iz perspektive podrijetla djeteta, majčinstvo nije sporno jer su trudnoća i porođaj vidljivi i trećoj strani pa je tako i rimskopravno uređenje imalo presumpciju *mater in iure semper certa est*.⁵ Reguliranje ovog pravnog uređenja presumpcije majčinstva u Republici Hrvatskoj evoluiralo je tijekom godina prolazeći kroz različite faze od oborive prema neoborivoj presumpciji. U nastavku stoga slijedi sistematični prikaz spomenutih promjena kroz ključne godine.

1998. godine donesen je Obiteljski zakon koji je uveo oborivu presumpciju majčinstva. Prema tom zakonu, majka djeteta je žena koja ga je rodila ili žena koja je pristala na umjetnu oplodnju.⁶ Ova odredba bila je oboriva i podložna izmjenama u praksi.

2015. godine došlo je do izmjena u Obiteljskom zakonu⁷. Radilo se samo o formulaciji presumpcije majčinstva, ali je ona i dalje ostala oboriva prema biološkom kriteriju.

2019. godine dogodila se najznačajnija promjena u ovome zakonu jer je presumpcija majčinstva postala neoboriva u određenim slučajevima. Članak 48. Obiteljskog zakona promijenio se čime je presumpcija majčinstva postala neoboriva u slučaju kada žena pristane na umjetnu oplodnju.⁸

⁵ Hrabar, Dubravka (ur.) et al., Obiteljsko pravo, Zagreb, Narodne novine, 2021, str. 114.

⁶ Čl. 48., Obz 1998.

⁷ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15.

⁸ Čl. 48., Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 98/19.

U najnovijim izmjenama Obiteljskog zakona koji je stupio na snagu 30.12.2023. godine, uvela se neoboriva presumpcija majčinstva.⁹

Vrlo zanimljiv slučaj iz sudske prakse po pitanju utvrđivanja majčinstva dogodio se u Belgiji 1979. godine. Radi se o poznatom slučaju Marckx protiv Belgije.¹⁰ U to vrijeme je belgijsko zakonodavstvo nalagalo da dijete dolazi u pravnu vezu sa svojom majkom tek nakon priznanja majčinstva. Dakle, njihovim su se zakonom tako ograničavale i opcije nasljedstva djeci rođenoj izvan braka i na taj se način radila razlika među „zakonitom“ i „nezakonitom“ djecom, tj. vršila diskriminacija. Europski sud za ljudska prava je zauzeo stav kako se i na udane i neudane roditelje treba na isti način primijeniti presumpcija majčinstva, a pritom su se pozvali na članak 8. iz Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda.¹¹

Nadalje, suvremene tehnologije poput umjetne oplodnje postavljaju izazove pred tradicionalne presumpcije majčinstva pa tako do spornih slučajeva može doći kod razdvojenog majčinstva (slučaj donacije jajnih stanica) te surogat majčinstva. Nastavno na ovo, u suvremenom europskom kontekstu, naglasak na pravima LGBTQ+ osoba dodatno oblikuje pravni okvir presumpcije majčinstva. Pitanja poput surogatstva i priznavanja majčinskih prava u istospolnim zajednicama postaju središnja tema u pravnom diskursu¹².

3.2. Priznanje majčinstva

Drugi način utvrđivanja majčinstva prema Obiteljskom zakonu jest priznanje majčinstva. Radi se o većinom jednostavnom postupku. Majčinstvo se može priznati pred matičarom, Hrvatskim zavodom za socijalni rad ili pred sudom. Navedena tijela izrađuju zapisnik koji uvijek treba biti dostavljen matičaru nadležnom za upis djece u maticu rođenih.¹³ Majčinstvo se također može priznati i oporučno. Majčinstvo može priznati svaka punoljetna osoba neovisno o svojoj poslovnoj sposobnosti, maloljetna osoba koja je navršila šesnaest godina i shvaća značenje i pravne posljedice priznanja te maloljetna osoba mlađa od šesnaest godina ako ima suglasnost

⁹ ObZ 2023.

¹⁰ Europski sud za ljudska prava „Marckx protiv Belgije“ (Zahtjev br. 6833/74)

¹¹ Čl. 8. st. 1. Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda glasi: „Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.“

¹² Npr. u Čulo Margaletić, A.; Preložnjak, B.; Šimović, I., Presumption of Motherhood on Crossroad of Surrogacy Arrangements in EU, u: Duić, D.; Petrašević, T. (ur.), EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC 3), Faculty of Law, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, 2019., str. 778 – 802; Hrabar, Dubravka, Surogatno majčinstvo kao moderan oblik eksploatacije žena i trgovine djecom, u: Zbornik PFZ, 70(2-3)/2020, str. 171-212.; Kutleša, Mislav; Škvorc, Mladen, Etički izazovi reproduktivne medicine i Zakona o medicinskoj pomognutoj oplodnji u kontekstu istospolnih zajednica, u: Nova prisutnost XV, br. 1/2017, str. 101-116.

¹³ Čl. 58.a, ObZ 2023.

svog zakonskog zastupnika. Ukoliko su zakonski zastupnici u ovom posljednjem slučaju roditelji, potrebna je suglasnost roditelja.¹⁴ Majčinstvo nije moguće priznati nakon smrti djeteta, osim u slučajevima kada to dijete ima potomstvo. Priznanje majčinstva je u konačnici neopozivo.¹⁵

3.3. Utvrđivanje majčinstva sudskom presudom

„Ako majčinstvo nije utvrđeno presumpcijom majčinstva ili priznanjem, utvrđuje se u sudskom postupku“.¹⁶ Utvrđivanje majčinstva sudskom presudom predstavlja pravni proces koji se primjenjuje kada postoji potreba za formalnim priznavanjem majčinstva putem sudske odluke. Obično proizlazi iz situacija u kojima je potrebno formalno priznavanje majčinskih prava u slučajevima kada to nije jasno iz biološkog rođenja djeteta ili zbog drugih okolnosti. Primjerice, „moguće je da žena rodi dijete izvan zdravstvene ustanove, a bez očevidaca te ga napusti; zabilježeni su i slučajevi kad je dijete rođeno u takvim okolnostima (ratnih zbivanja ili elementarnih nepogoda) kad nije bilo moguće zabilježiti činjenicu rođenja djeteta od određene žene, a nakon porođaja je došlo do odvajanja djeteta od majke“.¹⁷ Proces ovakvog utvrđivanja majčinstva može biti iniciran pravnom akcijom poput tužbe te zahtijeva intervenciju kako bi se donijela pravno obvezujuća odluka o majčinstvu. Tužbu ove prirode može pokrenuti žena koja sebe smatra djetetovom majkom, dijete ili Hrvatski zavod za socijalni rad.¹⁸ Za podizanje tužbe, ali i za sva druga vremenska ograničenja vezana uz utvrđivanje majčinstva postoje propisani rokovi zbog zaštite pravne sigurnosti te zaštite interesa i prava djeteta. Jedan od takvih rokova propisan kaže: „Tužbu radi utvrđivanja majčinstva, odnosno očinstva djeteta može podnijeti do navršene dvadeset i pete godine života“.¹⁹ Također, u djetetovo ime tužbu može podnijeti i njegov zakonski zastupnik ukoliko je dijete maloljetno ili ukoliko je punoljetno, a lišeno poslovne sposobnosti u dijelu koji se odnosi na osobna stanja. Umjesto maloljetnog djeteta, tužbu može podnijeti i Hrvatski zavod za socijalni rad, točnije do djetetove osamnaeste godine života. Do osamnaeste godine života djeteta tužbu za utvrđivanje majčinstva može podnijeti i žena koja sebe smatra majkom djeteta.²⁰ Prema novim odredbama navedene su još dvije specifične situacije vezane uz utvrđivanje majčinstva sudskom presudom. Naime, skrbnik majke je u slučajevima kada je ona lišena poslovne sposobnosti u dijelu koji se odnosi na osobna

¹⁴ Čl. 58.c, ObZ 2023.

¹⁵ Čl. 58. a-e, ObZ 2023.

¹⁶ Čl. 59. st. 1., ObZ 2023.

¹⁷ Hrabar, Dubravka (ur.) et al., Obiteljsko pravo, Zagreb, Narodne novine, 2021, str. 114.-115.

¹⁸ Čl. 59. st. 2., ObZ 2023.

¹⁹ Čl. 383. ObZ 2023.

²⁰ Čl. 383. ObZ 2023.

stanja pa se majčinstvo nije moglo utvrditi priznavanjem dužan pokrenuti postupak utvrđivanja majčinstva sudskom odlukom u roku od 30 dana od dana primitka obavijesti da nije pribavljen pristanak, odnosno od dana uskrate suglasnosti potrebnih za priznavanje majčinstva. Također, ukoliko se utvrdi da osoba za koju se tvrdi da je majka djeteta nije živa, tužba radi utvrđivanja majčinstva podnosi se protiv njezinih nasljednika, a može se podnijeti u roku od godine dana od smrti osobe za koju se tvrdi da je majka ili u roku od šest mjeseci od pravomoćnosti rješenja o nasljeđivanju.²¹

4. UTVRĐIVANJE OČINSTVA

Utvrdjivanje očinstva predstavlja iznimno važan aspekt obiteljskog prava koji prožima društvene, pravne i emocionalne dinamike unutar obitelji. Ova pravna procedura ima dubok utjecaj na priznavanje i zaštitu prava djeteta, određivanje obiteljskih odnosa te ostvarivanje pravnih obveza i prava očinske figure. Postupak utvrđivanja očinstva zahtijeva pažljivo balansiranje između pravnih normi, bioloških činjenica i socijalnih stvarnosti. U ovom ćemo se poglavlju stoga baviti postupkom utvrđivanja očinstva u hrvatskom zakonodavstvu uključujući presumirano (bračno) očinstvo, priznavanje očinstva te utvrđivanje očinstva izvanbračno rođenog djeteta.

4.1. Presumirano (bračno) očinstvo

Djetetovim ocem smatra se majčin muž ukoliko je dijete rođeno za vrijeme trajanja njihova braka ili u razdoblju od 300 dana nakon prestanka tog braka.²² Ova zakonska odredba odražava pretpostavku da, u okviru bračne zajednice, suprug ima očinstvo nad djetetom koje se rodilo tijekom trajanja braka. U slučaju da je majka nakon raskida braka sklopila novi brak u razdoblju unutar spomenutih 300 dana nakon prekida prvog, suprug majke iz drugog braka smatra se djetetovim ocem.²³ Ove odredbe zapravo odražavaju najčešću pojavnost u svakodnevici kada ljudi koji sklapaju brak imaju svoje vlastito potomstvo.

4.2. Utvrđivanje očinstva izvanbračno rođenog djeteta

U prethodnom poglavlju bilo je riječi o bračnom očinstvu koje se utvrđuje presumpcijom, a u ovom dijelu bavit ćemo se izvanbračnim očinstvom o kojem se govori kao iznimci od presumpcije bračnog očinstva. U situaciji kada muškarac sebe smatra ocem djeteta koje je

²¹ Čl. 59. ObZ 2023.

²² Čl. 61. st. 1., ObZ 2023.

²³ Čl. 61. st. 2., ObZ 2023.

rođeno za vrijeme trajanja braka majke, on može u razdoblju do 300 dana od prestanka braka uz pristanak majke i majčina muža priznati dijete do upisa u maticu rođenih.²⁴ S druge strane, muškarac koji sebe smatra ocem djeteta koje je rođeno za vrijeme trajanja braka, a isti je sklopljen unutar 300 dana od prestanka prethodnog braka razvodom ili poništajem, može uz pristanak majke i majčina muža iz novog braka priznati dijete do upisa u maticu rođenih.²⁵ Trudnoća traje 40 tjedana, odnosno 280 dana što objašnjava razlog uzimanja roka od 300 dana u obzir za postavljanje ovakvih zakonskih odredbi.²⁶ Nadalje, priznanje očinstva jest „pravni akt kojim izjavu volje daje osoba koja sebe smatra ocem djeteta u postupku i na način utvrđen zakonom“.²⁷ Takva se izjava smatra istinitom iako je moguće da u nekim situacijama muškarac prizna dijete uz pristanak majke unatoč tome što to dijete nije biološki njegovo ili da ga prizna dok je u zabludi. Za takve situacije pravni postupak nema način onemogućavanja.²⁸ Priznanje očinstva se, kao i majčinstva, može priznati na zapisnik pred matičarom, Hrvatskim zavodom za socijalni rad ili pred sudom, a napravljeni zapisnik je nužno dostaviti matičaru nadležnom za upis u maticu rođenih. Također se, kao i majčinstvo, očinstvo može priznati oporučno. Ono što je drugačije od priznavanja majčinstva jest činjenica da se očinstvo može priznati i na zapisnik u konzularnom uredu ili diplomatskom predstavništvu Republike Hrvatske koje obavlja konzularne poslove.²⁹ Ovakav širi krug tijela nadležnih za priznavanje očinstva uveden je radi olakšavanja njegova utvrđivanja. Očinstvo može priznati punoljetna osoba neovisno o svojoj poslovnoj sposobnosti, maloljetna osoba koja je navršila šesnaest godina ukoliko je ista sposobna shvatiti značenje i pravne posljedice ovog priznanja te maloljetna osoba mlađa od šesnaest godina isključivo uz suglasnost svog zakonskog zastupnika koji mogu biti i roditelji.³⁰

U ovoj prethodno spomenutoj odredbi vidi se razlika u odnosu na Obiteljski zakon iz 2003. godine u kojem je prethodno stajalo kako „majčinstvo i očinstvo može priznati osoba djelomično lišena poslovne sposobnosti ako je sposobna shvatiti značenje priznanja, osim ako je odlukom o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti određeno da ne može davati izjave

²⁴ Čl. 61a st. 1., ObZ 2023.

²⁵ Čl. 61a st. 2., ObZ 2023.

²⁶ Pavković, Klara, Usporedba ishoda induciranih i spontano započetih porođaja u Klinici za ženske bolesti i porode Kliničkog bolničkog centra Zagreb, diplomski rad, Zagreb, Medicinski fakultet, 2021.

²⁷ Hrabar, Dubravka (ur.) et al., Obiteljsko pravo, Zagreb, Narodne novine, 2021, str. 125.

²⁸ Hrabar, Dubravka (ur.) et al., Obiteljsko pravo, Zagreb, Narodne novine, 2021, str. 125.-126.

²⁹ Čl. 62. ObZ 2023.

³⁰ Čl. 63. ObZ 2023.

koje se tiču osobnih stanja“.³¹ Upravo zbog takve odredbe iz ranijeg zakona događale su se situacije u praksi kao što je slučaj Krušković protiv Hrvatske³².

Podnositelj zahtjeva je prethodno bio lišen poslovne sposobnosti od strane Općinskog suda u Opatiji zbog dugotrajne ovisnosti o drogama što je uzrokovalo organski i antisocijalni poremećaj osobnosti. Nakon što je majka navela podnositelja ovog zahtjeva ocem djeteta, on ga je priznao najprije pred Matičnim uredom u Rijeci na temelju čega je upisan u izvodu iz matice rođenih. Nakon toga dao je istu izjavu dva mjeseca kasnije i pred Centrom za socijalnu skrb u Rijeci (današnji Hrvatski zavod za socijalni rad). Centar je tada obavijestio matični ured kako je gospodin Krušković lišen poslovne sposobnosti te kao takav ne može priznati očinstvo zbog čega je onda protiv njega u konačnici pokrenut postupak za poništenje upisa kao oca od strane matičnog ureda. Slučaj je posljedično upućen Europskom sudu za ljudska prava koji je zaključio da Republika Hrvatska nije u ovoj situaciji zajamčila pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života podnositelja ovog zahtjeva. Centar za socijalnu skrb u tom slučaju nije zapravo imao nikakvu obvezu i dužnost prema Obiteljskom zakonu pokretati postupak za utvrđivanje očinstva. Također, do svega navedenog ne bi došlo da je u tom istom Obiteljskom zakonu prethodno bilo propisano kao što je danas, tj. da očinstvo može priznati punoljetna osoba neovisno o svojoj poslovnoj sposobnosti.

Kako bi se upisalo priznanje očinstva, potrebno je imati pristanak punoljetne majke neovisno o njegovoj poslovnoj sposobnosti, pristanak maloljetne majke koja je navršila šesnaest godina ako je ista sposobna shvatiti značenje i pravne posljedice tog pristanka, pristanak maloljetne majke (mlađe od šesnaest godina) uz suglasnost njenog zakonskog zastupnika/roditelja, pristanak djeteta koje je navršilo četrnaest godina, a kojemu se priznaje očinstvo te pristanak majke i njena muža ukoliko očinstvo priznaje muškarac koji sebe smatra ocem djeteta kao što je opisano i na početku ovog ulomka.³³ U slučajevima kada majka nije živa ili joj je boravište nepoznato minimalno dva mjeseca, za upisivanje priznanja očinstva je potreban pristanak skrbnika djeteta uz prethodnu suglasnost Hrvatskog zavoda za socijalni rad i pristanak djeteta kojemu se priznaje očinstvo, a koje je navršilo četrnaest godina.³⁴ Priznanje očinstva je, kao i priznanje majčinstva, neopozivo. Priznanje začetog, a još nerođenog djeteta proizvodi pravni učinak tek ako se dijete rodi živo. Iznimno se može priznati očinstvo i mrtvorodenom djetetu

³¹ Čl. 57., Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 116/2003.

³² Europski sud za ljudska prava „Krušković protiv Hrvatske“ (Zahtjev br. 46185/08)

³³ Čl. 64. ObZ 2023.

³⁴ Čl. 64. ObZ 2023.

ili djetetu koje je umrlo za vrijeme poroda uz pisani pristanak majke, a ukoliko ona nije u mogućnosti dati pisani pristanak zbog zdravstvenog stanja, prihvaća se i usmeno dani pristanak uz prisustvo dvoje svjedoka.³⁵

Upravo je prethodno navedena izmjena u Obiteljskom zakonu nastala zbog situacija kao što je bio slučaj Habulinec i Filipović protiv Hrvatske³⁶ jer je prethodna odredba Obiteljskog zakona iz 2003. glasila: „Majčinstvo i očinstvo ne može se priznati poslije djetetove smrti, osim ako to dijete ima potomstvo“.³⁷ Tužitelji su u spomenutom slučaju tražili priznavanje očinstva njihovom izvanbračno rođenom djetetu koje je umrlo u bolnici dan nakon poroda. Sukladno regulativi iz Obiteljskog zakona koji je vrijedio od 2003. do 2015. godine to se nije moglo napraviti.³⁸ Majka je upisana u matičnom uredu kao majka djeteta, a podatak o ocu ostao je neupisan. Postupak je naknadno pokrenut i pred Europskim sudom za ljudska prava pozivajući se na kršenje odredbi Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda³⁹, konkretno na povrede prava iz članaka 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života), 13. (pravo na djelotvoran pravni lijek) i 14. (zabrana diskriminacije). Europski sud za ljudska prava odbio je ovaj zahtjev jer nisu bila iscrpljena sva domaća pravna sredstva. Unatoč takvom ishodu, potaknute su promjene u Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske koje su stupile na snagu već 2015. godine.

Inače u slučaju djetetove smrti očinstvo može priznati samo ukoliko to dijete ima potomstvo. Iznimno od toga, može se priznati i nakon djetetove smrti sve dok činjenica rođenja djeteta nije upisana u državnu maticu.⁴⁰ Za priznavanje djeteta ne postoji predviđeni rok. Očinstvo se može priznati sve dok u matici rođenih nije ispunjen podatak o ocu što znači da priznavanje može uslijediti i u kasnijoj životnoj dobi djeteta.⁴¹

³⁵ Čl. 65. ObZ 2023.

³⁶ Europski sud za ljudska prava „Habulinec i Filipović protiv Hrvatske“ (Zahtjev br. 51166/10)

³⁷ Čl. 58. st. 2, ObZ 2003.

³⁸ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 116/2003.

³⁹ Čl. 8., 13., 14., Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, pročišćeni tekst, Narodne novine, MU br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17.

⁴⁰ Čl. 65. st. 3. i st. 5., ObZ 2023.

⁴¹ Hrabar, Dubravka (ur.) et al., Obiteljsko pravo, Zagreb, Narodne novine, 2021, str. 126.

4.3. Utvrđivanje očinstva sudskom presudom

Uz presumpciju očinstva te priznanje očinstva, u praksi se očinstvo može utvrditi i sudskom presudom. Do navedene situacije može doći iz razloga što muškarac nije priznao očinstvo, majka nije naznačila tko je otac djeteta pred nadležnim tijelima ili zbog toga što nije bilo pristanaka koji su po zakonu traženi, a prednost ovakvog postupka jest to što jamči vjerodostojnost istine o podrijetlu djeteta od oca.⁴² Ovakav postupak, odnosno tužbu, može pokrenuti dijete, majka djeteta, muškarac koji sebe smatra ocem djeteta ili Hrvatski zavod za socijalni rad.⁴³ Ukoliko osoba za koju se tvrdi da je otac djeteta nije živa, tužba se podnosi protiv njenih nasljednika.⁴⁴ Tužbu radi utvrđivanja očinstva dijete može podnijeti do svoje navršene dvadeset i pete godine života kao što to vrijedi i za majčinstvo. Ukoliko je dijete maloljetno ili punoljetno, ali lišeno poslovne sposobnosti u dijelu koje se tiče osobnih stanja, tužbu u njegovo ime njega može podnijeti njegov zakonski zastupnik. U slučaju maloljetnog djeteta, tužbu može pokrenuti i Hrvatski zavod za socijalni rad odnosno do djetetove osamnaeste godine života.⁴⁵ Do navršene osamnaeste godine života djeteta, tužbu za utvrđivanje očinstva može pokrenuti i majka djeteta. Ukoliko je majka lišena poslovne sposobnosti u dijelu koje se tiče osobnih stanja, tužbu može u njeno ime podnijeti njen zakonski zastupnik.⁴⁶ Tužbu za utvrđivanje očinstva može podnijeti i muškarac koji sebe smatra ocem djeteta i to u roku od godine dana od primitka obavijesti da nije dobiven pristanak, a sve to najkasnije do osamnaeste godine života djeteta. I u ovom slučaju to može napraviti njegov zakonski zastupnik ukoliko je on lišen poslovne sposobnosti u dijelu koji se odnosi na osobna stanja.⁴⁷

Iako ovakva sudska procedura utvrđivanja očinstva djeluje jednostavno i lako dokazivo zbog medicinskog vještačenja, tj. DNA testiranja kojim se može provjeriti tko je biološki otac djeteta, o tome da može doći do komplikacija svjedoči specifičan slučaj *Kalacheva v. Russia*.⁴⁸ Majka je u navedenom slučaju pokrenula postupak za utvrđivanje očinstva usmjeren prema partneru s kojim je bila u izvanbračnoj vezi i tvrdila da je on otac djeteta zbog čega je domaći sud naložio DNA testiranje. Prema rezultatima testiranja, vjerojatnost da je tuženik otac djeteta bila je 99.9%. Unatoč takvom rezultatu koji je potvrdio da je tuženik biološki otac, on je uspio osporiti

⁴² Hrabar, Dubravka (ur.) et al., *Obiteljsko pravo*, Zagreb, Narodne novine, 2021, str. 137.

⁴³ Čl. 71., ObZ 2023.

⁴⁴ Čl. 72., ObZ 2023.

⁴⁵ Čl. 383., ObZ 2023.

⁴⁶ Čl. 384., ObZ 2023.

⁴⁷ Čl. 385., ObZ 2023.

⁴⁸ Europski sud za ljudska prava „*Kalacheva protiv Rusije*“ (Zahtjev br. 3451/05)

valjanost testiranja zbog nepravilno označenih uzoraka i omotnica. Domaći sud je posljedično tretirao ovaj nalaz neprihvatljivim dokazom, ali nije naložio da se testiranje ponovi. Europski sud za ljudska prava je uvidom u ovaj slučaj utvrdio da je domaći sud trebao voditi više računa o najboljem interesu djeteta što svakako uključuje utvrđivanje njegova podrijetla, tj. očinstva pogotovo kada je u ovom slučaju državna ustanova bila odgovorna za kršenje proceduralnih pravila pohrane uzoraka prilikom obrade što je uzrokovalo tretiranje dokaza neprihvatljivim.

5. MAJČINSTVO I OČINSTVO DJETETA ZAČETOG MEDICINSKI POMOGNUTOM OPLODNJOM

Medicinski pomognuta oplodnja je „kontroliran način prokreacije namijenjen slučajevima u kojima nije poželjno ili nije moguće ostvariti prirodnu prokreaciju“.⁴⁹ Namijenjena je, dakle, prokreaciji neplodnih parova i parovima koji na taj način žele izbjeći prijenos teških nasljednih bolesti na svoje potomstvo. Primjena ovakvih postupaka zahtijeva pravnu regulaciju. Prema Zakonu o medicinski pomognutoj oplodnji, pravo na istu imaju punoljetni i poslovno sposobni žena i muškarac koji su u braku, odnosno u izvanbračnoj zajednici i koji su s obzirom na životnu dob i opće zdravstveno stanje sposobni za roditeljsku skrb o djetetu. Isto pravo ima i punoljetna, poslovno sposobna žena koja ne živi u braku, odnosno u izvanbračnoj ili istospolnoj zajednici čije je liječenje neplodnosti bezizgledno ili bezuspješno i koja je s obzirom na dob i zdravstveno stanje sposobna za roditeljsku skrb o djetetu.⁵⁰ Također, isto pravo ostvaruje i osoba lišena poslovne sposobnosti, ali samo ako se to ne odnosi na dio koji se tiče osobnih stanja.⁵¹ Navedena odredba stoga izjednačava pravo osoba u bračnim zajednicama i onih u izvanbračnim ili istospolnim zajednicama na medicinski pomognutu oplodnju. Ovom tematikom bavi se i Obiteljski zakon. Navedeno je tako da je majka djeteta koje je začeto postupkom medicinski potpomognute oplodnje (darovanom jajnom stanicom ili darovanim zametkom) ona žena koja ga je rodila.⁵² Takvo majčinstvo ne može se osporavati ukoliko su za njega dani svi potrebni pristanci prema odredbama propisa kojima se uređuje medicinski potpomognuta oplodnja. Ukoliko su takvi pristanci izostali, majčinstvo dobiveno ovim putem može se osporavati.⁵³ Što se tiče očinstva djeteta začetog na ovaj način, ocem djeteta smatra se suprug majke ukoliko je

⁴⁹ Brzica, Ivana, Bioetički aspekti medicinski potpomognute oplodnje, završni rad, Zagreb, Učiteljski fakultet, 2018.

⁵⁰ Čl. 10. st. 1.-2., Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji, Narodne novine, 86/12.

⁵¹ Čl. 10. st. 3., Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji, Narodne novine, 86/12.

⁵² Čl. 82. ObZ 2023.

⁵³ Čl. 82., ObZ 2023.

ono rođeno za vrijeme trajanja njihova braka ili u roku od 300 dana nakon raskida braka pod uvjetom da je dao pristanak za postupak medicinski potpomognute oplodnje.⁵⁴ U slučaju da majka nije bila u braku, ocem se smatra njen izvanbračni drug ukoliko je dao pisani pristanak za postupak medicinski potpomognute oplodnje kao i izjavu o priznanju djeteta sukladno propisima kojima se medicinski potpomognuta oplodnja uređuje.⁵⁵ Ovako utvrđeno očinstvo nije dopušteno osporavati.⁵⁶ Ukoliko nije bilo potrebnih pristanaka za ovaj postupak, očinstvo je moguće osporavati.⁵⁷ U slučaju da drugi muškarac osporava očinstvo muškarcu koji je upisan kao otac djeteta, tužba se može podnijeti u roku od šest mjeseci od dana saznanja da je do oplodnje došlo bez njegova pristanka i to najkasnije do sedme godine života djeteta.⁵⁸

O važnosti pravne regulacije po pitanju podrijetla djeteta začetog medicinski pomognutom oplodnjom svjedoče nam i slučajevi iz inozemstva koji bi trebali poslužiti kao primjer sudske prakse za oblikovanje našeg pravnog okvira čije odredbe potencijalno nisu dovoljno specificirane za određene situacije. Do zanimljivog slučaja je tako po ovom pitanju došlo primjerice u predmetu McD v. L & Another.⁵⁹ Radilo se o situaciji lezbijskog para koji je putem medicinski pomognute oplodnje začeo dijete uz pomoć donora sjemena. Isti u početku nije bio uključen u odgoj djeteta, ali je kasnije zahtijevao pristup djetetu i skrb nad njime. Lezbijski par se tome usprotivio, a odlukom Vrhovnog suda u Irskoj odbijena je žalba donora sjemena. Sudac se pritom pozvao na to da samo par i dijete tvore „de facto obitelj“ pa bi samo oni trebali imati prava koja se odnose na članove obitelji prema Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Svoja nastojanja pritom je temeljio na najboljem interesu djeteta.

Osim prethodno opisanog načina medicinski pomognute oplodnje, u ovu se kategoriju može ubrajati i surogatno majčinstvo. „Zamjensko ili surogatno majčinstvo postupak je koji s biološko-medicinskog aspekta najčešće predstavlja najkontroverzniji oblik medicinske oplodnje jer zametak i dijete koje nosi i rađa surogatna majka u većini slučajeva genetski ne potječu od surogatne majke, već češće od jednoga (obično muškarca) ili rjeđe od oboje u paru koji naručuje rođenje djeteta ili pak od trećih osoba (donora)“.⁶⁰ Osim što potiče razne etičke rasprave, kod ovog koncepta postoji problem utvrđivanja tko je majka, a tko otac djeteta.

⁵⁴ Čl. 83. st. 1., ObZ 2023.

⁵⁵ Čl. 83. st. 2., ObZ 2023.

⁵⁶ Čl. 83. st. 3., ObZ 2023.

⁵⁷ Čl. 83. st. 4., ObZ 2023.

⁵⁸ Čl. 83. st. 5., ObZ 2023.

⁵⁹ The Supreme Court of Ireland, McD v. L & Another, 2009.

⁶⁰ Hrabar, Dubravka, Surogatno majčinstvo kao moderan oblik eksploatacije žena i trgovine djecom, u: Zbornik PFZ, 70(2-3)/2020, str. 173.

Naime, dijete u ovom slučaju, gledano iz biološke perspektive, može imati čak tri potencijalne majke – surogatnu majku, donoricu jajne stanice i „naručiteljicu“ djeteta. U Republici Hrvatskoj zamjensko majčinstvo je zabranjeno Zakonom o medicinski pomognutoj oplodnji.⁶¹

6. OSPORAVANJE MAJČINSTVA

„Budući da ni upisano majčinstvo ni upisano očinstvo ne moraju kao pravni status odgovarati stvarnome stanju, pravni poredak dopušta, u određenim slučajevima i pod određenim pretpostavkama, da se u sudskome postupku osporava majčinstvo i/ili očinstvo djeteta.“⁶² Iako je konkretno slučaj osporavanja majčinstva rijedak i nije dopušten primjerice u slučaju ako je majčinstvo utvrđeno sudskom odlukom ili nakon smrti djeteta, spomenuti sudski postupak, odnosno tužbu može pokrenuti dijete, žena koja je u maticu rođenih upisana kao djetetova majka ili žena koja sebe smatra djetetovom majkom ukoliko istodobno traži utvrđivanje svog majčinstva.⁶³ Dijete može navedenu tužbu pokrenuti do svoje dvadeset i pete godine života, a ukoliko je maloljetno, tužbu u njegovo ime može podnijeti njegov posebni skrbnik imenovan od strane Hrvatskog zavoda za socijalni rad.⁶⁴ Podnošenjem tužbe od strane posebnog skrbnika djeteta prestaje ovlaštenje roditelja za zastupanje djeteta u tom postupku. Ukoliko je dijete punoljetno, ali lišeno poslovne sposobnosti u dijelu koji se odnosi na osobna stanja, tužbu u njegovo ime može podnijeti njegov zakonski zastupnik.⁶⁵ Žena upisana u maticu rođenih kao djetetova majka može podnijeti tužbu osporavanja vlastitog majčinstva u roku od šest mjeseci od saznanja za činjenicu koja isključuje njeno majčinstvo i to najkasnije do djetetove sedme godine života. Ukoliko je lišena poslovne sposobnosti u dijelu koji se tiče osobnih stanja, tužbu u njeno ime može podnijeti njen zakonski zastupnik.⁶⁶ Žena koja sebe smatra majkom djeteta također može podnijeti tužbu osporavanja majčinstva ženi koja je upisana u maticu rođenih kao majka djeteta. Ukoliko je lišena poslovne sposobnosti u dijelu koji se tiče osobnih stanja, tužbu u njeno ime, kao i u slučajevima drugih tužitelja po ovom pitanju, podnosi njen zakonski zastupnik.⁶⁷ Ovakva se tužba može podnijeti u roku od šest mjeseci od saznanja da je ona majka tog djeteta i to najkasnije do sedme godine djetetova života.⁶⁸ U navedenom slučaju sud na trošak tužiteljice izvodi medicinsko vještačenje kako bi se utvrdilo majčinstvo. Ukoliko iz

⁶¹ Čl. 31., Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji, Narodne novine, 86/12.

⁶² Hrabar, Dubravka (ur.) et al., Obiteljsko pravo, Zagreb, Narodne novine, 2021, str. 149.

⁶³ Čl. 75., ObZ 2023.

⁶⁴ Čl. 393. st. 1.-2., ObZ 2023.

⁶⁵ Čl. 393., st. 3.-4., ObZ 2023.

⁶⁶ Čl. 394., ObZ 2023.

⁶⁷ Čl. 395. st. 1.-2., ObZ 2023.

⁶⁸ Čl. 395. st. 3., ObZ 2023.

vještačenja proizađe činjenica kako tužiteljica nije majka djeteta, sud će u cijelosti odbiti tužbeni zahtjev, a u obrnutoj situaciji sud nastavlja raspravljati i odlučivati o zahtjevima osporavanja.⁶⁹ Postupak se može nastaviti i u slučaju smrti žene koja je pokrenula tužbu ukoliko ju nastavlja osoba koja ima pravni interes i to u roku od šest mjeseci od smrti ili u roku od mjesec dana od pravomoćnosti odluke o nasljeđivanju.⁷⁰ U slučaju da dođe do pravomoćne presude osporavanja majčinstva, osporenim se smatra i očinstvo majčina supruga, tj. muškarca čije je očinstvo utvrđeno priznanjem.⁷¹

7. OSPORAVANJE OČINSTVA

U praksi dolazi do situacija u kojima je majčin muž upisan kao otac djeteta na temelju presumpcije očinstva, a da to zapravo nije. Također, postoje situacije kada osoba koja je priznala očinstvo tek naknadno sazna da tome nije tako. U takvim i sličnim situacijama dolazi do osporavanja očinstva kako bi se neistinit podatak o očinstvu djeteta koji je upisan u matici rođenih uskladio sa stvarnim stanjem uvažavajući pritom najbolji interes djeteta i pravnu sigurnost.⁷² Pokretanje procesa osporavanja očinstva jedino nije moguće u dva slučaja prema, a to je u slučaju da je očinstvo utvrđeno odlukom suda te, također, nije moguće nakon djetetove smrti.⁷³

7.1. Osporavanje bračnog očinstva

U većini slučajeva su djeca rođena u braku ili u roku od 300 dana od raskida braka zaista djeca majčina supruga, odnosno bivšeg supruga. Ipak, ponekad to ne bude tako pa podaci u matici rođenih nisu ispravni. U slučaju da se tako nešto dogodi, moguće je pokrenuti sudski postupak za osporavanje bračnog očinstva. Ako je riječ o takvoj situaciji, tužbu za osporavanje bračnog očinstva mogu pokrenuti dijete, majka djeteta te majčin muž.⁷⁴ Dijete ovakvu tužbu može podnijeti do svoje navršene dvadeset i pete godine života.⁷⁵ Ako se radi o maloljetnom djetetu, tužbu i njegovo ime može pokrenuti posebni skrbnik kojeg imenuje Hrvatski zavod za socijalni rad.⁷⁶ Ukoliko se dodijeli takav posebni skrbnik, roditelj djeteta u tom slučaju prestaje imati ovlaštenje za njegovo zastupanje u tom postupku.⁷⁷ U slučaju da je dijete punoljetno, ali lišeno

⁶⁹ Čl. 395. st. 4.-5., ObZ 2023.

⁷⁰ Čl. 396., ObZ 2023.

⁷¹ Čl. 398., ObZ 2023.

⁷² Đurđević, Josipa, Pravo djeteta na saznanje vlastitog podrijetla, pregledni rad, Osijek, Pravni fakultet, 2020.

⁷³ Čl. 81., ObZ 2023.

⁷⁴ Čl. 79. st. 1., ObZ 2023.

⁷⁵ Čl. 400. st. 1., ObZ 2023.

⁷⁶ Čl. 400. st. 2., ObZ 2023.

⁷⁷ Čl. 400. st. 3., ObZ 2023.

poslovne sposobnosti u dijelu koji se odnosi na osobna stanja, tužbu u njegovo ime može podnijeti zakonski zastupnik.⁷⁸ Majka, s druge strane, može tužbu za osporavanje bračnog očinstva pokrenuti u roku od šest mjeseci od rođenja djeteta. Ukoliko je lišena poslovne sposobnosti u dijelu koji se odnosi na osobna stanja, tužbu u njeno ime može pokrenuti njen zakonski zastupnik.⁷⁹ Treća osoba koju smo već prethodno spomenuli i koja je u mogućnosti pokrenuti ovakvu tužbu jest muškarac koji je u maticu rođenih upisan kao otac djeteta, a ne smatra sebe biološkim ocem. To se isključivo odnosi na dijete rođeno za vrijeme trajanja njegova braka s majkom ili u roku od 300 dana nakon raskida tog braka. U takvom slučaju, on može pokrenuti tužbu u roku od šest mjeseci od saznanja za činjenicu koja je izazvala sumnju u upisano očinstvo, ali najkasnije do sedme godine života djeteta.⁸⁰ Ukoliko je u tom periodu lišen poslovne sposobnosti u dijelu koji se odnosi na osobna stanja, tužbu u njegovo ime može podnijeti njegov zakonski zastupnik.⁸¹

7.2. Osporavanje izvanbračnog očinstva

Osporavanje izvanbračnog očinstva, tj. očinstva utvrđenog priznanjem se u okolnostima i postupku razlikuje od osporavanja bračnog očinstva. U ovakvim slučajevima, pravo na pokretanje postupka osporavanja izvanbračnog očinstva imaju dijete, muškarac koji je upisan u maticu rođenih kao otac djeteta te muškarac koji sebe smatra ocem djeteta ako istovremeno traži utvrđivanje svog očinstva.⁸² Zanimljivo je primijetiti da u ovakvim slučajevima majka nema pravo pokretanja postupka osporavanja očinstva za razliku od slučajeva bračnog očinstva. Ipak, to je sasvim logično ako se u obzir uzme činjenica da je očinstvo utvrđeno priznanjem moglo biti upisano samo uz pristanak majke koja je tada već znala tko je otac djeteta. Dakle, tužbeni postupak osporavanja očinstva u ovim je slučajevima usmjeren i prema majci i prema ocu. Iako je bio potreban i pristanak djeteta za priznanje očinstva ako je ono bilo starije od četrnaest godina, njemu se i dalje omogućuje pokretanje postupka za osporavanje očinstva u ovim slučajevima zbog toga što je majka vjerojatno utjecala na njegov pristanak.⁸³ Dijete može ovaj postupak pokrenuti do svoje dvadeset i pete godine života. Ako se radi o maloljetnom djetetu, tužbu i njegovo ime može pokrenuti posebni skrbnik kojeg imenuje Hrvatski zavod za socijalni rad. Ukoliko Hrvatski zavod za socijalni rad dodijeli posebnog skrbnika, roditelj

⁷⁸ Čl. 400. st. 4., ObZ 2023.

⁷⁹ Čl. 404. st. 1.-2., ObZ 2023.

⁸⁰ Čl. 401. st. 1., ObZ 2023.

⁸¹ Čl. 401. st. 2., ObZ 2023.

⁸² Čl. 79. st. 2., ObZ 2023.

⁸³ Đurđević, Josipa, Pravo djeteta na saznanje vlastitog podrijetla, pregledni rad, Osijek, Pravni fakultet, 2020., str. 95.

djeteta prestaje imati ovlaštenje za njegovo zastupanje u tom postupku. U slučaju da je dijete punoljetno, ali lišeno poslovne sposobnosti u dijelu koji se odnosi na osobna stanja, tužbu u njegovo ime može podnijeti zakonski zastupnik.⁸⁴ Muškarac upisan u maticu rođenih kao otac djeteta na temelju priznanja očinstva ima pravo tužbenim postupkom osporavati svoje očinstvo u roku od šest mjeseci od saznanja za činjenicu koja isključuje njegovo očinstvo, ali sve to najkasnije do sedme godine djetetova života. Ukoliko je pod prisilom priznao očinstvo djeteta za koje tvrdi da nije njegovo biološko dijete, postupak osporavanja može pokrenuti u roku od šest mjeseci od priznanja, ali opet najkasnije do sedme godine života djeteta.⁸⁵ Ukoliko je taj muškarac lišen poslovne sposobnosti u dijelu koje se odnosi na osobna stanja, postupak u njegovo ime može pokrenuti njegov zakonski zastupnik.⁸⁶ S druge strane, muškarac koji sebe smatra ocem djeteta tužbom može osporavati očinstvo osobi koja je koja je to dijete priznala ukoliko istodobno traži priznanje svog očinstva.⁸⁷ Ukoliko je lišen sposobnosti u dijelu koji se odnosi na osobna stanja, tužbu u njegovo ime može podnijeti njegov zakonski zastupnik.⁸⁸ Tužbu ove prirode moguće je podnijeti u roku od godine dana od upisa priznanja očinstva u maticu rođenih.⁸⁹ U ovakvom postupku sud na trošak tužitelja pokreće medicinsko vještačenje za utvrđivanje očinstva prije nego započne s raspravom i odlučivanjem o podnesenom zahtjevu. Ukoliko se tim medicinskim vještačenjem utvrdi da tužitelj nije otac djeteta, sud presudom u cijelosti odbija tužbeni zahtjev. Ukoliko se iz medicinskog vještačenja ispostavi da je tužitelj zaista otac djeteta kojemu osporava očinstvo, sud nastavlja s raspravom i odlučivanjem.⁹⁰ U oba ova navedena slučaja sud donosi odluku u jednoj presudi.⁹¹ Ako dođe do smrti muškarca koji je pokrenuo tužbeni postupak, pravo na nastavak postupka ima osoba kojoj je to od pravnog interesa i to u roku od šest mjeseci od smrti ili mjesec dana od pravomoćnosti odluke o nasljeđivanju.⁹²

⁸⁴ Čl. 400., ObZ 2023.

⁸⁵ Čl. 402. ObZ 2023.

⁸⁶ Čl. 402., ObZ 2023.

⁸⁷ Čl. 403. st. 1., ObZ 2023.

⁸⁸ Čl. 403. st. 2., ObZ 2023.

⁸⁹ Čl. 403. st. 3., ObZ 2023.

⁹⁰ Čl. 403. st. 4., 5., 6., ObZ 2023.

⁹¹ Čl. 403. st. 7., ObZ 2023.

⁹² Čl. 405., ObZ 2023.

8. PRAVNI UČINCI UTVRĐIVANJA MAJČINSTVA I OČINSTVA

Utvrdjivanje majčinstva i očinstva prema hrvatskom zakonodavstvu ima značajne pravne učinke koji se odnose na različite aspekte odnosa unutar obitelji. Najvažnije posljedice ima za djecu kako bi im se utvrdio identitet i ostvarilo pravo na poznavanje vlastitih bioloških roditelja u skladu s Konvencijom o pravima djeteta.⁹³

Nakon utvrđivanja podrijetla djeteta od majke i od oca, povlače se pitanja prava i obaveza svih dionika koje povlači uspostavljanje ovog srodstva, a mogli bismo ih podijeliti u tri kategorije. To su prava i obaveze roditelja, pravni status djeteta te odnosi unutar obitelji.

Što se tiče obaveza i prava roditelja, možemo izdvojiti nekoliko ključnih pravnih učinaka:

- **Roditeljska skrb:** Roditelji su dužni ostvarivati roditeljsku skrb u skladu s razvojem te potrebama i mogućnostima djeteta. To uključuje odgovornosti, dužnosti i prava roditelja u svrhu zaštite i promicanja osobnih i imovinskih prava djeteta te njegove dobrobiti. Ovih se prava roditelji ne mogu odreći.⁹⁴
- **Uzdržavanje:** Utvrđivanje očinstva često ima implikacije na financijske obveze roditelja prema djetetu. Roditelj čije je očinstvo utvrđeno može biti obavezan plaćati alimentaciju za potrebe djeteta, tj. naknadu u „visini uzdržavanja kao obavezu roditelja kod kojeg dijete ne stanuje“.⁹⁵ Također, prilikom procesa utvrđivanja očinstva, majka može postaviti i zahtjev da joj se nadoknade troškovi koje je imala zbog trudnoće i porođaja. Odluku o uzdržavanju donosi sud uzimajući u obzir materijalne potrebe djeteta te imovinske mogućnosti majke i oca.⁹⁶
- **Obveza održavanja osobnih odnosa s djetetom:** Roditelj čije je roditeljstvo utvrđeno obavezan je održavati odnos s djetetom u skladu s najboljim interesom djeteta.⁹⁷ Sud po ovom pitanju ima ovlasti ograničiti, zabraniti ili definirati ostvarivanje osobnih odnosa s djetetom pod nadzorom kako bi se zaštitila prava i dobrobit djeteta.⁹⁸
- **Odgovornost za dijete:** Roditelji djeteta odgovaraju za štetu koje je ono prouzročilo i to do sedme godine djeteta bez obzira na njegovu krivnju, ali i nakon navršene sedme

⁹³ Čl. 8. st. 1, Konvencija o pravima djeteta, ur. Dubravka Maleš, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2001., str. 10.

⁹⁴ Čl. 91. ObZ 2023.

⁹⁵ Čl. 106. st. 4. ObZ 2023.

⁹⁶ Čl. 317., ObZ 2023.

⁹⁷ Čl. 95. ObZ 2023.

⁹⁸ Čl. 123. ObZ 2023.

godine osim ako ne dokažu da je šteta nastala bez njegove krivnje. Ne odgovaraju jedino ako je u tom trenutku dijete bilo povjereno drugoj osobi i ako je ta osoba odgovorna za štetu.⁹⁹

Po pitanju pravnog statusa djeteta, možemo izdvojiti tri pravna učinka:

- Pravni identitet djeteta: Utvrđivanje roditeljskog odnosa bitno je za pravni identitet djeteta, uključujući ime, prezime i druga pravna obilježja. Osobno ime djeteta roditelji određuju sporazumno, a može imati prezime jednog ili oba roditelja.¹⁰⁰ Djetetu kome je do osamnaeste godine utvrđeno majčinstvo ili očinstvo, roditelji mogu dogovorno odrediti novo osobno ime.¹⁰¹ Osim osobnog imena, pravni učinak vidljiv je i na prezimenu. Naime, roditelj djeteta kojemu je ono povjereno ili s kojim živi, ukoliko nije u braku s drugim roditeljem, može, uz suglasnost drugog roditelja, zatražiti promjenu prezimena.¹⁰² Ukoliko nisu suglasni, u izvanparničnom postupku sud odlučuje koji će roditelj zastupati dijete po pitanju ove promjene.¹⁰³
- Pravo na nasljedstvo: Priznavanje roditeljskog odnosa utječe na pravnu poziciju djeteta u kontekstu nasljeđivanja s obzirom na to da djeca pripadaju prvom nasljednom redu prema Zakonu o nasljeđivanju.¹⁰⁴
- Pravo na novčanu naknadu: „U slučajevima smrti ili teškog invaliditeta neke osobe, pravo na pravičnu novčanu naknadu neimovinske štete imaju članovi njezine uže obitelji“¹⁰⁵ što uključuje njihovu djecu.

Utvrđivanje majčinstva i očinstva u konačnici ima velik utjecaj i na odnose unutar obitelji pa tu možemo izdvojiti sljedeće:

- Odnosi s djetetom: Utvrđivanje roditeljskog odnosa utječe na pravne aspekte odnosa između roditelja i djeteta. To uključuje pravo na kontakt, odnosno pravo roditelja da redovito viđa dijete. Osim pravnih implikacija, stvara se odnos koji može imati

⁹⁹ Čl. 1056., Zakon o obveznim odnosima, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23.

¹⁰⁰ Čl. 3. Zakon o osobnom imenu, Narodne novine, 118/12, 70/17, 98/19

¹⁰¹ Čl. 4., Zakon o osobnom imenu

¹⁰² Čl. 7., Zakon o osobnom imenu

¹⁰³ Čl. 100. st. 5., ObZ 2023.

¹⁰⁴ Čl. 9., Zakon o nasljeđivanju, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine, 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19.

¹⁰⁵ Čl. 1101. st. 1., Zakon o obveznim odnosima

dugotrajan učinak na emocionalnu, psihološku i socijalnu dinamiku u odnosu roditelj-dijete i velike posljedice na budući razvoj djeteta.

- Odnosi među roditeljima: Utvrđivanje očinstva ili majčinstva također može utjecati na odnose između roditelja, osobito u slučajevima bračnog očinstva ili u situacijama gdje postoji spor oko roditeljstva.

Naravno, ukoliko dođe do osporavanja očinstva, prestaju pravne veze između djeteta i muškarca. Pravo na ostvarivanje osobnih odnosa, ipak, imaju i dijete i druge osobe ukoliko su živjele u istoj obitelji tijekom duljeg vremenskog perioda te tako razvile emocionalni odnos.¹⁰⁶

9. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Podrijetlo djeteta iznimno je kompleksna tema koja se istražuje i promišlja iz različitih perspektiva, uključujući pravnu, psihološku, etičku i društvenu dimenziju. Kroz ovaj rad istražili smo različite aspekte povezane s podrijetlom djeteta u Republici Hrvatskoj, uzimajući u obzir relevantne zakonske odredbe, pravne postupke kao i neke društvene implikacije. Utvrđivanje majčinstva i očinstva predstavlja temeljni stup obiteljskog prava, osiguravajući pravni okvir za identifikaciju roditeljskih odnosa. Kroz analizu Obiteljskog zakona Republike Hrvatske, istražili smo različite aspekte utvrđivanja majčinstva i očinstva, uključujući presumirano očinstvo, postupke osporavanja, genetska testiranja i pravne učinke tih procesa. Suvremeni društveni trendovi, promjene u percepciji obitelji te napredak u reproduktivnim tehnologijama postavljaju nova pitanja u kontekstu utvrđivanja podrijetla djeteta. Pitanja identiteta, prava djeteta na poznavanje vlastitog podrijetla te transparentnost u pravnim postupcima postaju ključni elementi u suvremenom društvu. Osporavanje majčinstva i očinstva predstavlja složen pravni proces koji zahtijeva pažljivo balansiranje između prava odraslih strana i zaštite najboljeg interesa djeteta. Analizirali smo kako hrvatsko zakonodavstvo propisuje postupak osporavanja, naglašavajući pritom princip najboljeg interesa djeteta. Važno je osigurati pravnu sigurnost i transparentnost u ovim postupcima čuvajući pritom emocionalnu dobrobit djeteta. Konvencija o pravima djeteta postavlja međunarodne standarde za zaštitu prava djeteta. S obzirom na to da ne postoji savršeni pravni sustav, možemo reći da korektivnu funkciju djelomično obnaša Europski sud za ljudska prava. Kroz ovaj rad smo u nekoliko slučajeva promatrali kako osporavanje majčinstva i očinstva mora biti u skladu s ovim normama pridajući posebnu pažnju na prava djeteta na identitet, obiteljske odnose i njegov najbolji

¹⁰⁶ Čl. 120. st. 2., ObZ 2023.

interes. Do 2013. godine „Republika Hrvatska izgubila je sve postupke koji su se prema njoj vodili pred Europskim sudom za ljudska prava, a koji su imali obiteljskopravno obilježje, i to uglavnom zbog načina primjene obiteljskopравnih i postupovnih odredaba koje nisu bile u skladu sa zahtjevima EKLJP“.¹⁰⁷

Dakle, naš zakon i pravni sustav tražili su doradu. Izmjene i dopune napravljene novim Obiteljskim zakonom riješile su problem određenih situacija koje su se dosad događale kao što je ranije objašnjeno u radu prikazom nekoliko slučajeva iz sudske prakse. Osobno stajalište autorice ovoga rada jest kako je posebice važna odredba koja je ponovno uvedena ona o mogućnosti priznanja majčinstva jer omogućuje djetetu da relativno brzo i jednostavno dođe do informacija o svom podrijetlu od majke. Također, uvođenjem potrebnog mišljenja Hrvatskog zavoda za socijalni rad prilikom upisa priznanja majčinstva sprječava se mogućnost zlouporabe ovog instituta. Iz te perspektive, ove su promjene dobrodošle s obzirom na to da ciljaju na sprječavanje problematičnih budućih slučajeva. Ipak, preostaje nam pričekati i vidjeti učinak ovih novih odredbi u praksi i hoće li one donijeti nove probleme u samoj njihovoj primjeni. Konkretno bi se problem mogao pojaviti pri iznimci bračne presumpcije kada je moguće priznati dijete samo do upisa u maticu rođenih uz potrebnu izjavu i pristanke¹⁰⁸ jer to postavlja vrlo kratak rok zbog čega se postavlja pitanje mogućnosti prikupljanja te izjave i pristanaka u tom malom vremenskom periodu.

Izazovi i pitanja vezana uz podrijetlo djeteta odražavaju dinamičnost suvremenog društva zahtijevajući stalnu pažnju zakonodavaca, stručnjaka, i društva u cjelini. „Suvremeni obiteljskopравni sustavi idu za tim da se priznaju sve raznolikiji obiteljski odnosi jer je jasno kako sva djeca ne žive, a niti će živjeti u tradicionalnoj, na braku utemeljenoj obitelji.“¹⁰⁹ Stoga će se ova pitanja i dalje razvijati i prilagođavati. Budući razvoj pravnih normi i društvene svijesti ključan je za osiguranje pravičnosti, prava djeteta te poštovanje temeljnih etičkih principa. Ovim radom otvorena su vrata dubljoj raspravi i istraživanju u području podrijetla djeteta. Nadamo se da će buduća istraživanja nastaviti istraživati ove kompleksne teme pridonoseći tako razumijevanju, zaštiti prava djeteta i stvaranju pravednijih i inkluzivnijih pravnih sustava.

¹⁰⁷ Korać Graovac, Aleksandra, Hrvatsko obiteljsko pravo pred Europskim sudom za ljudska prava, u: Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 4:1/2013, str. 50.

¹⁰⁸ Čl. 61a, ObZ 2023.

¹⁰⁹ Jakovac-Lozić, Dijana, "Prosudbe Europskog suda za ljudska prava temeljene na dosezima suvremenih dokaznih sredstava u paternitetskim postupcima", u: Zbornik PFZ, 61:4/2011, str. 1143.

10. LITERATURA

Knjige, članci, znanstveni radovi

- 1) Brzica, Ivana, Bioetički aspekti medicinski potpomognute oplodnje, završni rad, Zagreb, Učiteljski fakultet, 2018.
- 2) Čulo Margaletić, A.; Preložnjak, B.; Šimović, I., Presumption of Motherhood on Crossroad of Surrogacy Arrangements in EU, u: Duić, D.; Petrašević, T. (ur.), EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC 3), Faculty of Law, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, 2019., str. 778 – 802.
- 3) Đurđević, Josipa, Pravo djeteta na saznanje vlastitog podrijetla, pregledni rad, Osijek, Pravni fakultet, 2020.
- 4) Hrabar, Dubravka (ur.) et al., Obiteljsko pravo, Zagreb, Narodne novine, 2021, str. 111-174.
- 5) Hrabar, Dubravka, Surogatno majčinstvo kao moderan oblik eksploatacije žena i trgovine djecom, u: Zbornik PFZ, 70(2-3)/2020, str. 171-212.
- 6) Jakovac-Lozić, Dijana, "Prosudbe Europskog suda za ljudska prava temeljene na dosezima suvremenih dokaznih sredstava u paternitetskim postupcima", u: Zbornik PFZ, 61:4/2011, str. 1131-1180.
- 7) Korać Graovac, Aleksandra „Hrvatsko obiteljsko pravo pred Europskim sudom za ljudska prava“, u: Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 4:1/2013, str. 50.
- 8) Kutleša, Mislav i Mladen Škvorc. "Etički izazovi reproduktivne medicine i Zakona o medicinski pomognutoj oplodnji u kontekstu istospolnih zajednica." Nova prisutnost XV, br. 1/2017, str. 101-116.
- 9) Maleš, Dubravka (ur.), Konvencija o pravima djeteta, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2001.
- 10) Pavković, Klara, Usporedba ishoda induciranih i spontano započetih porođaja u Klinici za ženske bolesti i porode Kliničkog bolničkog centra Zagreb, diplomski rad, Zagreb, Medicinski fakultet, 2021.

Pravni izvori

- 1) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, pročišćeni tekst, Narodne novine, MU br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17.

- 2) Obiteljski zakon, pročišćeni tekst, Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23.
- 3) Obiteljski zakon, Narodne novine, 106/2015.
- 4) Obiteljski zakon, Narodne novine, 116/2003.
- 5) Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji, Narodne novine, 86/12.
- 6) Zakon o nasljeđivanju, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine, 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19.
- 7) Zakon o obveznim odnosima, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23.
- 8) Zakon o osobnom imenu, Narodne novine br. 118/12, 70/17, 98/19.

Sudska praksa

- 1) Europski sud za ljudska prava „Kalacheva protiv Rusije“ (Zahtjev br. 3451/05)
- 2) Europski sud za ljudska prava „Krušković protiv Hrvatske“ (Zahtjev br. 46185/08)
- 3) Europski sud za ljudska prava „Habulinec i Filipović protiv Hrvatske“ (Zahtjev br. 51166/10)
- 4) Europski sud za ljudska prava „Marckx protiv Belgije“ (Zahtjev br. 6833/74)
- 5) The Supreme Court of Ireland „McD v. L & Another“ (Record no. 186/2008)